

Elżbieta Dołganiszewska

"Leksykon teologii fundamentalnej",
red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S.
Ledwoń, J. Mastej, Lublin - Kraków
2002 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 11/2, 211-213

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

838 pozycji) w układzie chronologicznym. Katalog ten został ułożony z trzech części: a) druki z podaniem drukarni, miejsca i roku wydania (712 pozycji), b) druki berdyczowskiej drukarni bez zaznaczenia miejsca wydania i dokładnej daty z wieku XVIII (94 pozycje), c) druki berdyczowskie nie znane K. Estreicherowi i J.M. Giżyckiemu, z Biblioteki Sióstr Karmelitanek Bosych w Krakowie przy ul. Wesolej, z Biblioteki Ojców Karmelitów Bosych w Krakowie, ul. Rakowicka, oraz z Archiwum Prowincjalnego Karmelitów Bosych w Czernej. Warta odnotowania jest ostatnia część (c), gdyż Autor zamieścił w niej 32 pozycje, które nie były wcześniej rejestrowane przez Karola Estreichera w *Bibliografii polskiej* i Jana Marka Giżyckiego w chronologicznym wykazie druków berdyczowskich. Zostały one odnalezione przez o. Wanata podczas kwerendy w wyżej wymienionych bibliotekach i archiwum (w tym chyba także, jak podaje na s. 43, trzy druki z biblioteki miejskiej w Charkowie na Ukrainie, może są to poz. 20, 21, 22, które nie zostały oznaczone w nawiasach kwadratowych skrótem i sygnaturą biblioteki lub archiwum, ale na s. 159 wykazuje (w bibliografii) przy „C. Biblioteki, poz. 3. Biblioteka Sióstr Karmelitanek Bosych w Krakowie na Wesolej” – następujące pozycje: 1-9, 11-15, 18-20, 22-23, w tym nie wymienił pozycji oznaczonych, przypisanych do wspomnianej biblioteki: 25, 26).

Z dostrzeżonych pomyłek w wykazie skrótów podano niewłaściwą ulicę przy skrócie: BKB Kraków – powinna być ulica Rakowicka (podano Raclawicka).

Książkę ubogacają 33 ilustracje, przedstawiające m.in. sam klasztor berdyczowski, piękne miedzioryty i drzeworyty oraz karty tytułowe wydanych druków. Całość została wydana w specjalnym kolorze écu, przypominającym starodruk, przez co dzieło nabiera wyjątkowego charakteru, powagi i szczególnego uznania dla tak wielkiej rzeszy Zakonników i Pracowników drukarni berdyczowskiej oraz samego Autora, który tę pracę przygotował.

Jan Dąbrowski

Leksykon teologii fundamentalnej, red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej, Lublin – Kraków 2002, ss. 1429

Jan Paweł II powiedział, że jest „strażniczką tożsamości chrześcijaństwa”, która strzeże nadprzyrodzonego wymiaru Objawienia Bożego i Kościoła oraz uzasadnia ich wiarygodność, aby przeżyciu powierzenia się Bogu w wierze nadać osobowe, a więc także rozumne podstawy. Teologia fundamentalna, bo o niej mowa, jawi się więc nie tylko jako dyscyplina, która po Soborze Watykańskim II odnalazła na nowo trwałe miejsce w nauczaniu Kościoła. Jej wrażliwość na współczesne procesy przemian świadomości związane z pluralizmem wartości, kultur i religii, ale też z duchem tolerancji i dialogu sprawia, że od kilkudziesięciu lat jest w stanie permanentnego rozwoju i twórczych poszukiwań.

O potrzebie teologiczno-fundamentalnej refleksji świadczy zainteresowanie i rosnąca ilość publikacji o charakterze podręcznikowym i monograficznym. Wspomnieć warto choćby *Dizionario di Teologia Fondamentale* opracowany przez międzynarodowy zespół autorów pod redakcją R. Latourelle’a i R. Fisichelli, który ukazał się w 1990 roku we Włoszech i szybko zyskał szerokie uznanie teologów. Brakowało natomiast na gruncie polskim dzieła encyklopedycznego, które w sposób całościowy i możliwie szeroki prezentowałoby problematykę, stan badań i kierunki rozwoju tej dyscypliny nauki. Podjęty przed kilku laty

ambitny zamiar przygotowania takiego kompendium doczekał się realizacji. Zainteresowani otrzymują *Leksykon teologii fundamentalnej* opracowany przez polskich teologów, zwłaszcza fundamentalnych, co potwierdza nie tylko dynamizm i prężność rodzimego środowiska, ale jego wysokie kwalifikacje merytoryczne niezbędne przy podobnych przedsięwzięciach naukowych.

Uwagę użytkownika absorbują następujące składowe elementy struktury formalnej, które zawierają ważne informacje pozwalające sprawnie i efektywnie korzystać z rekomendowanej publikacji. Strukturę Leksykonu przedstawia i objaśnia obszerny wstęp napisany przez redaktora naczelnego ks. prof. M. Ruseckiego. Następnie zamieszczono specjalne przesłanie Jana Pawła II skierowane do uczestników II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej w Lublinie w 2001 r. To jedna z najbardziej znaczących jakościowo wypowiedzi papieskich, która bezpośrednio odnosi się do teologii fundamentalnej, aby przypomnieć tożsamość i sformułować jej zadania, jakie ma do spełnienia w życiu współczesnego Kościoła. Hasła przedmiotowe i osobowe stanowią właściwą zawartość Leksykonu, po których znajdujemy jeszcze skorowidz haseł oraz wykaz autorów, którzy je opracowali.

O wartości Leksykonu decyduje przede wszystkim bogactwo haseł przedmiotowych oraz problemowy, ale też syntetyczny i wszechstronny zarazem sposób ich prezentacji. Struktura pojedynczego hasła obejmuje zazwyczaj wyjaśnienie pojęć, zarys historyczny omawianego zagadnienia, jego biblijne źródła, a także – co niezwykle cenne – rozwój doktryny w kontekście kierunków teologicznych, które wywarły wpływ na jego kształtowanie. Uważny czytelnik znajdzie też niezbędne informacje bibliograficzne z zakresu literatury przedmiotu, jak również 163 odsyłacze poszerzające rozumienie wielu pojęć.

Strona merytoryczna prezentuje obszerny kompleks zagadnień związanych bezpośrednio z głównym przedmiotem badań teologii fundamentalnej. Charakterystyczna refleksja nad Objawieniem i Kościołem prowadzona w aspekcie uzasadniania ich wiarygodności i nadprzyrodzonego charakteru znalazła swoje dogłębne omówienie i reprezentację w blisko 300 hasłach, nie wyczerpała jednak przedmiotowej różnorodności i bogactwa *Leksykonu*. Obok klasycznej problematyki chrystologicznej i eklezjologicznej opracowano także, chociaż w znacznie węższym zakresie, zagadnienia religioznawcze, ekumeniczne i misjologiczne, pośrednio tylko związane z teologią fundamentalną.

Na szczególną uwagę zasługuje szeroko omówiona i potraktowana w nowatorski sposób warstwa metodologiczna teologii fundamentalnej. Słusznie bowiem zauważono, że dynamika współczesnych poszukiwań i specyfika argumentacyjna tej dyscypliny przejawia się w konstruowaniu nowych metod uzasadniania dostosowanych do mentalności współczesnego człowieka. Wyprowadzone ze zbawczego przesłania wartości, jak na przykład dobro, nadzieja czy prawda, służą następnie jako punkt wyjścia dla wypracowania nowej argumentacji, która wzmacnia wiarygodność objawienia się Boga i w jeszcze większym stopniu kształtuje przekonania człowieka. Stąd obok haseł dotyczących klasycznych i wciąż aktualnych metod teologii fundamentalnej znajdujemy także interesujące prezentacje nowych sposobów uzasadniania przy wykorzystaniu argumentu bonatycznego, sperancyjnego, werytatywnego i wielu innych.

Dobrze się stało, że redaktorzy Leksykonu przyjęli rozszerzoną formułę opracowania 166 haseł osobowych. Dzięki temu zabiegowi możemy poznać biogramy, kierunki badaw-

czych zainteresowań oraz publikacje także tych teologów z całego świata, którzy aktualnie współtworzą i wyznaczają kierunki rozwoju teologii fundamentalnej. Obok wielkich postaci wielowiekowej tradycji teologicznej Kościoła swoje miejsce znaleźli również przedstawiciele kilku pokoleń polskich teologów fundamentalnych. Wystarczy przejrzeć indeks autorów, którzy opracowywali hasła *Leksykonu*. Nieodparcie nasuwa się wówczas przekonanie, że z twórczej pracy nestorów tej dyscypliny wyrósł już niemały zastęp młodych teologów, którzy przejęli ich intelektualne dziedzictwo.

Polskie środowisko teologiczne z satysfakcją może się poszczycić unikatową w skali kraju pozycją wydawniczą, jaką jest *Leksykon teologii fundamentalnej*. To znak urzeczywistnienia się dawno powziętych zamierzeń, ale też udana próba zarejestrowania osiągnięć i zdobyczy tej dziedziny nauki, której jakość i dynamizm posoborowych przemian nie ma sobie równych w historii. Wydawać by się mogło, że ogrom i specjalistyczny charakter materiału erudycyjnego, jakiego dostarcza *Leksykon*, może służyć wyłącznie profesjonalistom. Tymczasem właśnie wymienione zalety sprawiają, że z tego encyklopedycznego źródła wiedzy o teologii fundamentalnej może zaczerpnąć zarówno ambitny student teologii, jak i osoba głęboko zainteresowana wiarygodnością chrześcijaństwa.

Elżbieta Dołganiszewska

Proklos, *Elementy teologii*, tłum. Robert Sawa, Wydawnictwo AKME, Warszawa 2002, ss. 136

Lektura *Elementów teologii* Proklosa zmusza czytelnika, zorientowanego w historii filozofii i opracowaniach, dotyczących filozofii Proklosa, do zastanowienia, dlaczego ten wielki filozof jest tak mało znany, chociaż tak często i chętnie powołują się na niego liczne systemy filozoficzne. Dla jednych historyków filozofii (np. E. Zeller) Proklos nie jest oryginalny, albowiem opracowuje jedynie z drobiazgową dokładnością całą wiedzę, przekazaną mu przez poprzedników, jak również z pojęciami filozoficznym miesza mityczne wyobrażenia wierzeń wschodnich i greckich. Dla innych (np. J. Legowicz) Proklosa ocenia się, że korzystając z różnorodnych dyscyplin filozoficznych i mitologicznej gnozy oraz doktryn teistycznych, stworzył oryginalny system filozoficzny o charakterze naturalistyczno-teologicznym. U Proklosa występuje typowe dla neoplatonizmu połączenie erudycji i uczoności z zainteresowaniami irracjonalno-okultystycznymi. G. Reale w swojej *Historii filozofii starożytnej* pisze, iż Proklos jest największym z neoplatoników po Plotynie, a takie jego dzieła jak *Elementy teologii* ukazują, że był on umysłem spekulatywnym pierwszej wielkości. Dzieło Proklosa jest próbą sformalizowania teologii według zasad Euklidesa. Zresztą i tytuł dzieła jest podobny. Tam *Elementy geometrii* – porządkujące matematykę za pomocą aksjomatów, dzieło klasyczne, które w historii myśli ludzkiej ocenianej ilością drukowanych egzemplarzy książek znajduje się po Biblii na drugim miejscu. Tu *Elementy teologii* – porządkujące teologię starożytną, naturalną, w sposób analogiczny. Proklos stosując zasadę *reductio ab absurdum* stara się eliminować szereg poglądów, aby dojść do twierdzeń pewnych w teologii. Do prawdy i do Boga można dojść z pomocą filozofii (za pośrednictwem rozumu) albo mitu (za pośrednictwem wyobraźni), albo wiary (poprzez bezpośrednie i transcendentne zjednoczenie z Absolutem). Wiara wydaje się najważniej-